

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Назва курсу	Основи ономастичних досліджень
Викладач	Доцент Ільченко Ірина Іванівна
Профайл викладача	https://scholar.google.com.ua/citations?user=h4i8yNAAAAAJ&hl=uk
Контактний телефон	06727077926
E-mail	irynilchenko2017@gmail.com
Сторінка курсу в СЕЗН Moodle	https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=4713
Лекції	
Практичні заняття	
Спілкування викладачем (консультації)	3 за домовленістю Онлайн-консультації

Коротка анотація до курсу.

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи ономастичних досліджень» є ознайомити студентів з класами ономастичної термінології та з регіональними особливостями ономастики.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Основи ономастичних досліджень» є:

1. озброїти майбутнього філолога знаннями з ономастики;
2. полегшити роботу над засвоєнням лінгвістичної термінології;
3. виробити навички ономастичного аналізу, тобто походження онімів

За підсумками вивчення курсу студент повинен знати:

- основну спеціальну термінологію;
- сучасні підходи до визначення особливостей територіальної ономастики;
- принципи аналізу онімів та їх функцій.

У процесі вивчення курсу «Основи ономастичних досліджень» студент повинен **вміти**:

- аналізувати оніми різних класів;
- визначати стилістичні функції онімів;
- визначати особливості територіальної ономастики.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких **результатів навчання (компетентностей)**:

1. Здатність усно й письмово спілкуватися українською мовою як державною в усіх сферах суспільного життя, зокрема у професійній діяльності.
2. Здатність системно аналізувати головні тенденції історичного розвитку українського народу, цінувати його культурно-історичні та морально-етичні надбання та сприяти розв'язанню актуальних загальнодержавних і суспільних завдань.
3. Здатність до критичного мислення й ціннісно-світоглядної реалізації особистості.
4. Здатність учитися впродовж життя й оволодівати сучасними знаннями.
5. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.
6. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

7. Здатність діяти із соціальною відповідальністю, розуміти основні принципи буття людини, природи, суспільства.
8. Здатність працювати в команді та автономно.
9. Здатність спілкуватися іноземною мовою у професійній діяльності, опрацьовувати фахову літературу іноземною мовою.
10. Усвідомлена повага до різноманіття культур.
11. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
12. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
13. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій, зокрема для вирішення стандартних завдань професійної діяльності.

Теми курсу:

Розділ 1. Теоретичні основи й джерела дослідження української ономастики

Тема 1. Ономастика як предмет лінгвістичного дослідження.

Національна ономастика як предмет лінгвістичного дослідження. Класифікація термінів на позначення онімів: антропоніми, топоніми та гідроніми. Ознайомлення з науковими дослідженнями в даній галузі. Аналіз авторефератів з ономастики. Ономастичні школи та представники ономастичних шкіл в Україні. Аспекти ономастичних досліджень: лексикологічний, лексикографічний, логічний, семасіологічний, термінологічний та ін. Огляд наукової літератури з ономастики.

Тема 2. Ономастика різних регіонів України.

Дослідження регіональна ономастики: основні напрямки, представники ономастичних шкіл. Особливості ономастики різних регіонів України (семантико-структурний аспект): Нижньої Наддніпрянщини; Середньої Наддніпрянщини; Поділля; Галичини. Процес становлення регіональної ономастики. Ознайомлення з науковими дослідженнями в даній галузі, а саме з працями: К. Галаса, О. Стрижака, Є. Черняхівської, Ю. Карпенка, В. Лободи, Я. Пури, Д. Бучка, М. Худаша, М. Демчук, М. Торчинського, М. Габорака, а також роботи, видані польською мовою, Я. Рудницького, С. Грабця, З. Штібера, Я. Залеського та ін. Практика наукових досліджень з ономастики.

Тема 3. Історико-етнографічні відомості про регіони у зв'язку з формуванням місцевого ономастикону.

Ознайомлення з історико-етнографічними відомостями різних хронологічних зрізів: перший часовий зріз (кінець XVI – XVIII ст.) репрезентують прізвищеві назви з козацьких Реєстрів 1581 та 1649 років і з Архіву Коша Запорозького; у якості другого часового зрізу (кінець XVIII – поч. XX ст.) залучено дані історико-етнографічних праць Д.Яворницького, А.Афанасьєва-Чужбинського, А.Скальковського, Я.Новицького. Етапи заселення Нижньої Наддніпрянщини. Антропонімія надвеликолузького регіону, як і всієї України, формувалася за складних історичних обставин. Численні племена і народи, які перебували на цій території, залишали свої сліди як у матеріальній, так і у духовній культурі. Територія Нижньої Наддніпрянщини здавна привертала увагу дослідників складними етногенетичними та міграційними процесами, що на ній відбувалися. Кожен із народів, які перебували тут, незалежно від часового відрізка, залишав свої сліди в мові, і зокрема ономастиці.

Тема 4. Антропонімічні класи.

Дослідження антропонімічних класів української ономастики. Класифікація антропонімічних класів: агіоніми – імена святих, андроніми – онім утворений від імені батька, чоловіка, аноніми – придумані імена, асоціоніми – власні назви, утворені від загальних, дінітонім – прізвисько, почесне звання, криптонім (фіктонім) – зашифроване ім'я, матроніми – прізвища, утворені від імені матері, патроніми – прізвища, утворені від імені батька, псевдоандроніми – придумані імена від чоловічих імен, реаліоніми – імена реально існуючих людей. Представники антропонімічних регіональних шкіл. Основні праці, присвячені регіональній антропоніміці та антропонімічним класам.

Розділ 2. Українська топонімія

Тема 5. Фонові оніми.

Основні групи фонових онімів. Назви божеств: теонім – назви божеств; міфонім – назви міфічних істот; демонім – назви демонічних істот. Назви космічних об'єктів: Астронім (Космонім) – імена небесних тіл; Марсіонім – назви об'єктів на Марсі; Венусонім (Венесулонім) – назви об'єктів на Венері; Меркуріонім – назви об'єктів на Меркурії; Селеонім – назви об'єктів на Луні. Назви відрізків часу: хрононіми, еклезеонімами. Ідеоніми – назви пов'язані з духовною культурою. Етноніми – назв національностей.

Тема 6. Класифікація термінів на позначення топонімів.

Топоніміка як предмет лінгвістичного дослідження Теоретичні основи й джерела дослідження українського топонімікону Дослідження топонімічних класів української ономастики. Класифікація топонімічних класів. Семантико-структурні особливості українських топонімів. Принципи номінації українських топонімів: 1) номінація поселень за їх відношенням до людей; 2) номінація поселень за їх зв'язками з іншими об'єктами; 3) номінація поселень за їх властивостями та ознаками. Топонімікон Нижньої Наддніпряни. Представники топонімічних регіональних шкіл. Основні праці, присвячені регіональній топоніміці та топонімічним класам.

Тема 7. Українська макротопонімія. Огляд наукових здобутків в цій галузі.

Українська макротопонімія. Огляд наукових здобутків в цій галузі.

Українська макротопонімія. Огляд наукових здобутків в цій галузі. Семантико-структурні особливості макротопонімів як одного з класів ономастики. Семантико-структурні типи макротопонімів: відантропонімні, відтопонімні та відгідронімні. Способи творення українських макротопонімів: 1) назви, структурно оформлені на доойконімному рівні (первинні макротопоніми); 2) назви, структурно оформлені на ойконімному рівні (вторинні макротопоніми).

Тема 8. Семантико-структурні особливості гідронімів.

Теоретичні основи й джерела дослідження українського гідронімікону (сукупність гідронімічних назв). Гідронімічні класи: потамоніми – назви річок; гелоніми – назви болот; порейоніми – назви морів; океаноніми – назви океанів. Семантико-структурні особливості загальноукраїнських та регіональних гідронімів. Представники регіональних шкіл. Основні праці, присвячені регіональній гідроніміці

Індивідуальне завдання

1. Підготовка доповідь або презентації з зазначених тем. І. Виконання індивідуальної роботи передбачає написання доповіді із зазначених тем.

Довповідь включає: вступ, 2-3 питання основної частини, висновки, список використаної літератури.

У вступі визначається актуальність теми, мета і завдання даної роботи; характеризується наявна або використана література.

В основній частині формулюються 2-3 питання плану, які повинні розкрити зміст проблеми, історію становлення і сучасний стандартний стан проблеми. Кожне питання повинно закінчуватися чітко сформульованими висновками.

У висновках треба підвести висновки. Важливо, щоб вони мали особистісний характер.

Список літератури повинен включати не тільки підручники і посібники, але і монографії та джерела (не менше 2). Список літератури складається з 5-7 джерел. При цитуванні обов'язково вказати джерело і сторінку, на якій поміщено цитату.

2. Конспектування наукових праць, як ефективна форма запису.

3. Робота зі словниками. Передбачає ознайомлення з ономастичними словниками та їх аналізом.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Ономастика як предмет лінгвістичного дослідження	2
2	Тема 2. Ономастика різних регіонів України	4
	Тема 3. Історико-етнографічні відомості про регіони у зв'язку з формуванням місцевого ономастикону	4
	Тема 4. Антропонімічні класи	8
	Тема 5. Фонові оніми	6
	Тема 6. Класифікація термінів на позначення топонімів	6
	Тема 7. Українська макротопонімія. Огляд наукових здобутків в цій галузі	4
	Тема 8. Семантико-структурні особливості гідронімів	2
Разом		36

4.Перевірка конспектів – 5 балів.

5.Аналіз ономастичних словників (доповідь) – 5 балів.

6.Презентація – 10 балів.

Індивідуальне завдання оцінюється за такими критеріями:

- самостійність виконання;
- логічність і послідовність викладення матеріалу;
- використання довідкової літератури;
- якість оформлення.

Види контролю і система накопичення балів

Розподіл балів, які отримують студенти.

30 балів – за засвоєння теоретичної бази (тестові завдання за теоретичним матеріалом практичного заняття, ведення опорного конспекту (та ін.);

30 балів – набуття практичних вмінь і навичок (завдання практичного змісту, що подаються до планів на практичне заняття, написання самостійної роботи на занятті за темою);

20 балів – індивідуальне завдання; презентація виконуються студентом самостійно для повторення та узагальнення навчального матеріалу оцінюється – 10 балів. Конспектування наукових праць – 5 балів. Робота зі словниками – 5 балів, дозволяє систематизувати знання студентів та перевірити вміння розкрити тему;

20 балів – залік. Залік - це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу з певної навчальної дисципліни та на підставі результатів виконання ним певних видів робіт на практичних заняттях та самостійної роботи. Залік з дисципліни «Основи ономастики» проходить у формі усного опитування, яке передбачає два теоретичних питання – 20 балів (за повну усну відповідь).

Усний контроль у вигляді індивідуального та фронтального опитування.

За усну відповідь на занятті студент може отримати максимум 2 бали. За доповнення та участь в обговоренні питань – максимум 1 бали.

За самостійну роботу на занятті – максимум 1 бали

Письмовий контроль у вигляді контрольних робіт оцінюється в максимум 6 балів, поточне тестування за кожною темою – максимум 2 балів.

	Вид контрольного заходу /	Кількість	Кількість	Усього
--	---------------------------	-----------	-----------	--------

	кількість контрольних заходів / кількість балів	контрольних заходів	балів за 1 захід	балів
1	Підготовка та презентація одного з теоретичних питань плану заняття	6	2	12
2	Якісна підготовка практичного завдання до плану заняття	12	2	24
3	Контрольне тестування за результатами вивчення матеріалу <i>Розділу I</i>	1	6	12
4	Контрольне тестування за результатами вивчення матеріалу <i>Розділу II</i>	1	6	12
5	Підсумковий контроль - екзамен Індивідуальне завдання 1. Перевірка конспектів. 2. Презентація. 3. Аналіз ономастичних словників (доповідь) Залік	3	20	20
			20	20
Усього		23		100

- Усне опитування - **2 бала**.
 - **2 бала** ставиться, якщо студент: ґрунтовно і повно викладає матеріал; виявляє повне розуміння матеріалу, обґрунтовує свої думки, застосовує знання ономастичного матеріалу;
 - **1,5 бала** ставиться, якщо студент, висвітлюючи питання, дає відповідь, що задовольняє ті ж попередні вимоги, але допускає деякі помилки, які сам виправляє, та поодинокі недоліки в послідовності викладу матеріалу;
 - **1 бал** ставиться, якщо студент виявляє знання і розуміння основних положень теми, але викладає матеріал не досить повно і допускає фактичні неточності і помилки у формуванні відповіді;
- Поточне тематичне тестування – **2 бала**.
 - **2 бала** ставиться, якщо студент виконав завдання без жодної помилки;
 - **1,5 бала** ставиться, якщо студент допустив 1- 2 помилки;
 - **1 бал** ставиться, якщо студент допустив 3-4 помилки;
- Контрольне тестування – **6 балів**.
 - 6 балів** ставиться, якщо студент виконав завдання без жодної помилки;
 - 5 балів** ставиться, якщо студент допустив 1- 2 помилки;
 - 4 бала** ставиться, якщо студент допускає 2-3 помилки;
 - **3 бала** ставиться, якщо студент допустив 3- 4 помилки;
 - **2 бала** ставиться, якщо студент допустив 4-5 помилки;
 - **1 бал** ставиться, якщо студент допустив 5-6 помилок.
- Перевірка конспектів – **5 балів**.
 - **5 балів** ставиться, якщо конспект являє собою короткий виклад прочитаного матеріалу, доповіді, лекції, статті. Має в основі план і тези або план у тезовій формі, який легко залучити для розкриття фактичного матеріалу. Конспект повинен містити не лише констатуючу, а й аргументуючу частину: приклади, доведення виучуваного матеріалу, власні думки тощо.
- Презентація доповіді – **10 балів**.
 - **10 балів** ставиться, якщо є структура презентації (титульний лист, назва, зміст розділів витримано в логічній послідовності, вказані інформаційні ресурси); оформлення

презентації – єдиний стиль оформлення, акцент на важливій інформації, раціональне використання анімації, відсутність граматичних помилок; зміст презентації – визначені запитання для дослідження, вказані методи дослідження, план дослідження, зроблені висновки.

6. Аналіз ономастичних словників (доповідь) – **5 балів**.

- **5 балів** ставиться, якщо визначається актуальність теми, мета і завдання даної роботи; характеризується наявна або використана література; формулюються 2-3 питання плану, які повинні розкрити зміст проблеми, історію становлення і сучасний стандартний стан проблеми. Кожне питання повинно закінчуватися чітко сформульованими висновками. Список літератури повинен включати не тільки підручники і посібники, але і монографії та джерела (не менше 2). Список літератури складається з 5-7 джерел. При цитуванні обов'язково вказати джерело і сторінку, на якій поміщено цитату.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою	
		ЕЕкзамен	ЗЗалік
A	90 – 100 (відмінно)	55 (відмінно)	ЗЗарахован о
B	85 – 89 (дуже добре)	4 (добре)	
C	75 – 84 (добре)		
D	70 – 74 (задовільно)	3 (задовільно)	
E	60 – 69 (достатньо)		
FX	35 – 59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)	Не зараховано
F	1 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)		

Рекомендована література

Література

Основна:

1. Ільченко І.І. Антропонімія Надвеликолужжя : навчальний посібник. LAP Lambert Academic Publishing , 2018. 76 с.
2. Торчинський М. М. Українська ономастика: навч. посіб. Хмельницький: ХНУ, 2018. 237 с.
3. Львівська ономастична школа. Львів : Видавництво “Растр-7”, 2019. 556 с
4. Белчо Кръстев. Топонимията на Преславско. Шумен : Университетско издателство «Епископ Константин Преславски», 2008. 296 с.

5. Galkowski A., Gliwa R. Nazwy terenowe i miejscowe w przestrzeni fizycznej. Lodz : Wydawnictwo Uniwersytetu Lodzkiego, 2016. 331 s.
6. Domaciuk I. Nazwy własne w prozie Stanisława Lema. Lublin, 2017. 234 s.

Додаткова:

1. Бачинська Г. В. Антропонімікон переселенців з Польщі на Тернопільщину: монографія. Тернопіль: Вектор 2015. 140 с.
2. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Словник української ономастичної термінології. Харків : Ранок–НТ, 2012. 256 с.
3. Бучко Д. Г., Бучко Г. Є. Внесок львівських вчених у становлення та розвиток української ономастики. Історична та сучасна українська ономастика. Чернівці : Букрек, 2017. С. 416–428.
4. Вегеш А. Інформаційний заряд літературно-художніх антропонімів роману «Вічник» Мирослава Дочинця. Записки з ономастики. Збірник наукових праць. Вип. 18. Одеса: Астропринт. 2015. С.74-83.
5. Гецько Г. Топоніми й антропоніми як складники метонімічних перейменувань у сучасних медіа текстах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Філологія*. 2021. Вип. 1 (45). С. 175–181.
6. Ільченко І. І. Ойконіми Надвеликолужжя. *Nazwy terenowe i miejscowe w przestrzeni fizycznej. Geographical names in physical space*. Lodz : Wydawnictwo uniwersytetu Lodzkiego, 2016. С.157–165
7. Ільченко І.І., Ткаченко Н. В. Семантико-структурна характеристика відантропонімних назв поселень Запорізького краю. *SCIENTIFIC DEVELOPMENTS OF EUROPEAN COUNTRIES IN THE AREA OF PHILOLOGICAL RESEARCHES* : collective monograph, Wloclawek. Poland. 2020. С. 238-253.
8. Ільченко І.І. Болгарські елементи в ойконімії Приазов'я. *Studia Philologia*. Збірник наукових статей. Болгарія: Великотирновський університет, 2020. Т.39. Ч. 2. С 177 - 186.
9. Ільченко І. І. Відантропонімні топоніми тюркського походження Запорізького краю. *Матеріали I Міжнародної славистичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія* / за заг. ред. О. О. Маленко. Харків – Шумен : ХІФТ, 2021. С. 72-78.
10. Котович В. В. Етнолінгвістичний аспект вивчення ойконімкону України. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2018. С. 48–58.
11. Лучик В.В. Слов'янська ономастика: стан і перспективи розвитку. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Мовознавство. Тернопіль, 2017. Вип. 1 (27). С. 210–213.

12. Насакіна С. В. Методи ономастичного дослідження. *Записки з ономастики*. 2018. Вип. 21. С. 176–177.

Інформаційні джерела:

1. Бібліотека української ономастики. URL:<https://www.nas.gov.ua/UA/BookSeries/Pages/Default.aspx?BSID=0000017>
2. Ономастика. URL : <https://esu.com.ua/article-75454>
3. Ономастика. URL :<https://www.wiki.uk-ua.nina.az/Ономастика.html>
4. Типологічна ономастика
URL https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=290
5. Автореферати дисертацій з ономастики. URL http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe